

4. Маслоу А. Самоактуализация – ориентир для личностного роста [Электронный ресурс] / А. Маслоу, А. В. Лазукин. – Режим доступа : <http://vikrob.narod.ru / samoal.htm>.
5. Чала О. А. Перфекціонізм як детермінанта деструктивної конфліктності юнацтва / О. А. Чала // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. – К. : Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, 2015. – Випуск 15.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bratanich B.V., Il'chenko I.H. Samoaktualizatsiya osobystosti ta osvita / B.V.Bratanich, I.H.Il'chenko. //Filosofs'ki problemy osvity . - 2011. - #2. - S. 13 – 20.
2. Huseynova, N. O. Doslidzhennya yavyshcha samoaktualizatsiyi u psykholohichnomu dyskursi / N. O. Huseynova //Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya : Psykholohichni nauky. - Kherson, 2014. - Vyp.1.,Tom 1. – S. 25-30.
3. Yl'yn E. P. Rabota y lychnost'. Trudoholyzm, perfektsyonyzm, len' / E. P. Yl'yn //Seryya "Mastera psykholohyyu" -- SPb.: 2011. -- 224s.
4. Maslou A. Samoaktualyzatsyya – oryentyr dlya lychnostnoho rosta [Электронны ресурсы] / А. Maslou, А. V. Lazukyn. – Rezhym dostupa : <http://vikrob.narod.ru /samoal.htm>.
5. Chala O. A Perfektsionizm yak determinanta destruktyvnoyi konfliktnosti yunatstva / O. A. Chala // Visnyk psykholohiyi i pedahohiky [Elektronnyy resurs]. –К. : Pedahohichnyy instytut Kyuyivs'koho universytetu imeni Borysa Hrinchenka, Instytut lyudyny Kyuyivs'koho universytetu imeni Borysa Hrinchenka, 2015. – Vypusk 15.

Gresko V.V. Correlation of perfectionism and self-actualization of physician. The article examines the psychological characteristics of perfectionism and self-actualization of person, reveals their psychological mechanisms. Self-actualization is a necessary attribute of human development. But unproductive subjective strategies of self-improvement - perfectionism causes difficulties in the process of self-actualization of a person. The article presents the results of empirical research of perfectionism and self-actualization of a person, their relationship.

Development of a person and self-actualization requires a certain average level of perfectionism focused on themselves, indicating the nomination of adequate requirements and tasks, normal self-esteem, and progressive development and self-actualization. Excessively high rates of perfectionism or its specific components slow down and make the process of formation of identity and self-actualization impossible. During the research, found that perfectionism focused on a positive effect on self-actualization, there is a source of motivation to internal changes, and the development of personality. This high socio-imperative perfectionism prevents of self-actualization of a person, because it force person to blindly follow social norms, requirements of other people and severely limits the scope of development of the individual.

Key words: perfectionism, types of perfectionism, self-actualization, self-actualization, self-actualization level, doctors, subject-oriented perfectionism, object-oriented perfectionism, socially imperative perfectionism.

Гриць А.М.

СТРУКТУРА ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ У СИСТЕМІ “ОБРАЗ Я І ХАРАКТЕР” ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Гриць А.М. Структура та взаємозв'язки у системі “Образ Я і характер” як психологічні механізми ресоціалізації осіб із девіантною поведінкою. Стаття є логічним продовженням попередніх наукових пошуків у контексті визначення психологічних механізмів адаптації неповнолітніх, що пов'язані з поглибленням вивчення як теоретичних, так і прикладних аспектів розробленої авторської моделі адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища. Статтю присвячено висвітленню особливостей структури та взаємозв'язків у системі функціонування складових моделі адаптації особистості “Образу Я і

характеру” у нормі та психопатології, що може стати орієнтиром для розуміння психологічних механізмів ресоціалізації осіб із девіантною поведінкою. Розкриття механізмів функціонування взаємозв'язків між Образом Я і характером. Це дасть змогу прояснити глибину особистісних порушень неповнолітніх із девіантною поведінкою та сприятиме вибору адекватних психологічних інструментів для роботи з ними. Наведено можливості застосування психологічних теорій у практиці надання психологічної допомоги особистості.

Ключові слова: Образ Я, характер, девіантна поведінка, психологічна допомога, ресоціалізація.

Грысь А.М. Структура и взаимосвязи в системе “Образ Я и характер” как психологические механизмы ресоциализации лиц с девиантным поведением. Стаття являється логічним продовженням предыдущих научных поисков в контексте определения психологических механизмов адаптации несовершеннолетних, связанных с углублением изучения как теоретических, так и прикладных аспектов разработанной авторской модели адаптации девиантов к современной социокультурной среде. Стаття посвящена рассмотрению особенностей структуры и взаимосвязей в системе функционирования, составляющих модели адаптации личности "Образ Я и характера" в норме и психопатологии, что может стать ориентиром для понимания психологических механизмов ресоциализации лиц с девиантным поведением. Раскрытие механизмов функционирования взаимосвязей между Образом Я и характером. Это позволит прояснить глубину личностных нарушений несовершеннолетних с девиантным поведением и будет способствовать выбору адекватных психологических инструментов для работы с ними. Приведены возможности применения психологических теорий в практике оказания психологической помощи личности.

Ключевые слова: Образ Я, характер, девиантное поведение, психологическая помощь, ресоциализация.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що істотні деформації осіб з девіантною поведінкою як наслідок їх перебування у несприятливих умовах первинної соціалізації, нагально потребують застосування системної ресоціалізації та розробки нових розвивальних психологічних технологій.

Ресоціалізація осіб з девіантною поведінкою має здійснюватися завдяки реструктуризації їх самосвідомості, трансформації образу Я та стимулюванню осмисленої самозміни, які призведуть до реконструкції негативних особистісних утворень та набуття ними нових форм просоціальної поведінки.

Дослідження взаємозв'язків між образом Я і характером, логічно впливають із наших попередніх результатів дослідження [1], які присвячені психологічним механізмам адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища. Зокрема розроблена концептуальна модель адаптації девіантів до соціокультурного середовища, яка розкриває змістові та процесуальні характеристики взаємозв'язків між окремими елементами в структурі образу Я. У рамках створеної моделі глибокого вивчення потребує система взаємозв'язків “Образ Я і характер”. Розуміння і конкретизація їх дасть змогу прояснити не лише змістовно та процесуально психологічні механізми функціонування особистісних порушень девіанта, а й стане основою для вибору адекватних методів психотерапевтичного впливу на них.

Практика надання психологічної допомоги сьогодні недостатньо враховує специфічні особливості процесу ресоціалізації осіб з девіантною поведінкою. Саме тому, необхідною є розробка нових орієнтирів для фахівців, які здійснюють професійну діяльність у цьому напрямку.

Метою статті є розкрити особливості взаємозв'язків у системі “Образ Я і характер” та визначити можливості їх застосування у процесі ресоціалізації осіб із девіантною поведінкою.

Ступінь розробленості проблеми. Ресоціалізацію як поліфундаментальний процес повернення індивіда до соціуму вивчали Т. Авельцева, О. Беца, Т. Говорун, О. Димитров, М. Кондратьєв, В. Кривуша, Й. Лангмейєр, Ю. Лобков, З. Матейчек, В. Медведєв, В. Москаленко, В. Ослон, В. Сафронов, О. Сєверов, В. Синьов, В. Пірожков, Г. Радов, П. Фрейєр, Ю. Швалб, Z. Bartkiewicz, M. Kallinowski, O. Lipkowski, L. Rytka, K. Pospiszyl, Cz. Czarow та ін. Термінологічне наповнення ресоціалізації має розлогі інтерпретаційні межі, тому тлумачиться як у вузькому, так і у широкому змістовому полі.

Стосовно ж вивчення взаємозв'язків у системі “Образ Я і характер”, то окремі аспекти їх відображено у працях таких вчених як (Я.О. Гошовський, Т.В. Дмитрова, А.О. Кацєро, В.А. Пушкарь, І.А. Слободянюк та ін.), які відображають різні рівні сформованості Образу Я осіб із девіантною поведінкою.

Процесуально-динамічні характеристики Образу Я представлено у дослідження наступних авторів (Л.В. Вєреїна, О.О. Жигайло, Т.С. Журжу, О.Т. Соколова).

У власній психологічній практиці постійно уточнюємо та перевіряємо ефективність усталених складових моделі адаптації девіантів, а й намагаємося доповнити її новими елементами, а також розширити можливості її застосування у психологічній практиці.

Виклад основного матеріалу. У рамках попередніх розвідок у напрямку вивчення Образу Я та характеру ми намагалися з'ясувати як функціонує образ Я у сіб з різними типами характеру. У результаті було виокремлено, які саме полюси відхилень притаманні певному типу характеру – нарцисичному, психопатичному тощо, на які можна орієнтуватися психологу як у процесі психодіагностики, так і психотерапії.

Тому у цій статті спробуємо піти далі і ще глибше зануритися у детермінанти порушень Образу Я і характеру, що призводять до психопатології та різного роду відхилень у поведінці. Застосовуючи при цьому міркування як представників глибинної психології, так і прихильників системного підходу у психології.

Психологічні механізми функціонування Образу Я девіантів ми розуміємо через поняття “функції”, що у свою чергу передбачає пошук зв'язків і процес упорядкування образів у єдине ціле. Основними механізмами формування «Я-образу» виступають: аналіз власного внутрішнього світу, порівняння себе з іншими, приписування бажаних якостей, привласнення думки інших про себе, аналіз власних вчинків тощо.

Характеристиками процесів Я-творення є: самовідчуття, самопостереження, самооцінювання, самопізнання, рефлексія, саморозвиток та самовдосконалення.

Те, що являє собою **характер**, і що може викликати психопатологію розглядається як складна реакція особистості на фрустрацію, викликану середовищем [2, с. 11].

Теоретики аналізу характеру (Levy, Bleecker, 1975) лінійно представили розвиток характеру у вигляді п'яти етапів:

1. Самоствердження – першопочаткова експресія інстинктивних потреб.
2. Негативна відповідь середовища – блокування або фрустрація цих потреб соціальним оточенням.

3. Органічна реакція – природня, що йде зсередини, відповідь на фрустрацію, викликану оточенням – зазвичай це переживання і вираження інтенсивних негативних відчуттів, частіш за все злості, жаху і жалю про втрату.

Ці три початкових етапи, на перший погляд просувають розвиток вперед. Характер же формується на останніх фазах.

4. Четвертий етап був названий **“самозапереченням”**. Це більш вишукана форма звернення проти себе, яка полягає у *самостійній імітації соціального середовища*, що блокує експресію природніх інстинктивних імпульсів, а також у блокуванні інстинктивних реакцій на цю блокаду. Саме ця ідентифікація із середовищем спрямовує особистість проти неї ж самої, призводить до *інтерналізації блокади експресії Self* і створює психопатологію. Таке джерело внутрішнього конфлікту, який може діяти впродовж всього життя: конфлікту між непокірними інстинктивними потребами і реакціями з одного боку і інтерналізованою блокадою цих потреб і реакцій з іншого [2].

Вільгельм Райх, Александер Лоуен і інші біоенергетичні терапевти підкреслюють той факт, що блокування самоекспресії має буквально відображення у тілі, що виявляється у вигляді хронічних м'язевих напружень, які можуть призвести до порушень осканки. Справжньою метою такої блокади, або *самозаперечення*, було застереження від переживання болі і фрустрації, пов'язаних із блокадою оточення. Оскільки ця задача продовжує виконуватися, дуже складно викликати будь-які зміни. Блокада на рівні тіла – це просто органічний метод витіснення із свідомості справжніх потреб і неприємних реакцій на фрустрацію. Більше того, тілесні блокади дозволяють уникнути страху і знову стати чутливим. Вони *страхують від ризику знову отримати травму*.

На думку Fairbairn (1974), справжня самоекспресія (інстинкти, імпульси лібідо і т.д.) спрямовані на пошук об'єкта. Якщо об'єкти (інші) викликали фрустрацію або блокування, то особистість здійснювала їх інтерналізацію, а потім неусвідомлено їх відтворювала. Тобто автор акцентує увагу на створенні таким шляхом неусвідомлених і стійких відносин з об'єктом, що відповідають за статичний характер психопатології і опір особистості новим відносинам, навчанню, змінам. Зміни відкидаються не лише тому, що вони могли б викликати відтворення “поганих об'єктів” і спрямованих проти них придушених імпульсів – психічного стану, що не приймається і запускає механізм придушення, а також з причин індивідуальної прив'язаності до цих об'єктів як інтерналізованих [2].

5. П'ятий і останній етап у цій послідовності було названо процесом адаптації. В сутності, він полягає у виявленні кращого із обраних перед цим кроків. Він включає в себе багато компромісів, у яких робиться спроба вирішити невирішуваний конфлікт. Аналогічними поняттями Саллівана була “операція безпеки”, а у Віннікота “фальшиве Я”. У цій концепції незрілий, наприклад нарцисичний клієнт, не маючи змоги отримати відповідне схвалення від своїх батьків за допомогою природньої експресії, буде ідентифікуватися із *таким ора-*

зом самого себе, який буде їм потрібен для їх власних цілей, і зробить усе, що в його силах, щоб жити у відповідності з цим образом. Таким чином він отримує ілюзію так необхідної йому “відображаючої узгодженості”. Одночасно він може уникати відтворення болісних нарцисичних травм, які виникають у результаті справжньої експресії Self.

Процес *самозаперечення* визначає, від чого особистість має відмовитися, або що має придушити. Процес адаптації відповідає за те, що вона має перебільшити. *Те, яка частина справжнього Self особистості піддається придушенню, а яка перебільшенню точно визначає характер.*

Психопатологію ми можемо спостерігати як у придушенні, так і у перебільшенні, а ще частіше у природній схильності особистості до такого роду звичної неприродної адаптації, мета якої полягає в уникненні болі у поцесі контактів.

У результаті такого психологічного механізму у особистості можуть формуватися різні частини себе, які за своєю суттю не відображають її істинне Я, а демонструють прояви інтерналізованих частин, які привласнені особистоістю у результаті переживання нею негативного психотравмуючого досвіду. Ці частини важливо хоча б спостерігати у своєму характері, своїй поведінці, що у перспективі може стати мотивацією до глибшого самопізнання, а відтак і до самозміни. Наведемо приклад фрагменту модифікованої техніки психосинтезу, яку ми використовуємо в рамках групової роботи з метою виявлення різних частин Я, та їх інтеграції.

Учасникам пропонується на аркуші паперу написати: “Хто Я?” Відповідь може бути у вигляді слів, звуків, образів, відчуттів, спогадів.

На наступному етапі потрібно вибрати ті частини власного Я, які найбільш значимі на думку учасника. Поділитися на пари і обговорити наступні запитання:

1. Якою (им) Я стаю, коли переважає саме ця частина моєї особистості?
2. Як я ставлюся до цієї частини своєї особистості?
3. Які бажання і потреби у цієї частини особистості?
4. Які її цінності?
5. Які недоліки і чесноти цієї частини особистості?
6. З яким образом асоціюється ця частина?
7. Як сприймають цю частину інші?

Після обговорення учасники малюють карту розташування частин власної особистості стосовно себе. В середині ставиться крапка – це центр власного Я. Потрібно зрозуміти як навколо цього Центру розміщуються інші частини. Яких вони розмірів, кольорів, образів.

Наступним етапом роботи є також робота з малюнком у парах.

1. Чи подобається Вам малюнок? Які емоції у Вас викликає?
2. Що вдалося Вам відобразити, а що не вдалось?
3. Які частини Вашої особистості Вам подобаються, а які не подобаються?
4. Які є важливими і з яких причин, які Вас лякають, які дивують?
5. Як вони співвідносяться між собою?
6. Який вік кожної частини Вашого Я?
7. Коли вперше Ви відчули її у Вашому внутрішньому світі?

8. Розкажіть історію становлення цієї частини Вашого Я? У результаті яких подій, обставин, відносин вона з'явилася? Як Вам із нею?
9. Як змінився Ваш емоційний стан, реакції з її появою?
10. Як змінилися думки, характер, поведінка?

Після прояснення у мікрогрупах можна обговорювати питання у загальному колі.

1. Які труднощі виникали у визначенні і розташуванні різних частин вашої особистості?
2. З яким із елементів своєї особистості Ви ототожнювали Себе більшу частину часу?
3. Якою була відносна активність інших?
4. Чи були між ними конфлікти? Які?
5. Які висновки Ви зробили для Себе?

Ця техніка дає змогу учасникам зануритися углиб своєї особистості, віднайти ті частини власного Я, які можуть перешкоджати успішній соціальній адаптації. Дає змогу усвідомити незрілість деяких частин Я, неприродність, запозичення від Інших окремих частин, а також наявність стрижневих ресурсних частин чи необхідність їх розвитку за умови відсутності чи недостатньої розвиненості.

У якості домашнього завдання можна пропонувати спостереження за собою впродовж дня, тижня, місяця. Які відчуття при цьому переважають? Відслідковувати як функціонують різні частини Я, як вони співвідносяться між собою, трансформуються при взаємодії з різними людьми, при виконанні різних видів діяльності тощо.

Розумінню психологічних механізмів функціонування Я може сприяти концепція Мюррея Боуена [3]. Визначення понять *інтеграції* або *диференціації* Я, що характеризує людей за ступенем злиття чи розділення емоційного та інтелектуального функціонування. А також порівняння ступеня диференційованості Я із *рівнем адаптивності*.

Інший важливий аспект вивчення диференціації Я - це виділення рівнів «твердого Я» і «псевдо-Я». Тверде Я складається з чітко визначених уявлень, переконань і життєвих принципів. Вони потрапляють в Я з життєвого досвіду через процес інтелектуального міркування і в результаті ретельного відбору. Псевдо-Я створюється під тиском емоцій і під тиском емоцій може бути модифіковано.

Будь-яка емоційна одиниця, чи то сім'я, чи ціле співтовариство, здійснює тиск на членів своєї групи з метою підпорядкування ідеалам та принципам групи. Псевдо-Я складається з широкого кола принципів, вірувань, філософій і знань, які вважаються «правильними» і засвоюються тому, що цього вимагає група. Оскільки ці принципи набуваються під тиском, вони бувають випадковими і не узгоджуються один із одним, хоча індивід і не здогадується про їх суперечність. Псевдо-Я є додатком Я на відміну від твердого Я, яке входить в Я після ретельних логічних роздумів.

Псевдо Я - це удаване Я. Воно формується для того, щоб відповідати оточенню. Воно складається з безлічі різнорідних принципів, які начебто зна-

ходяться в гармонії з різними соціальними групами, установами, релігійними групами, при цьому Я не підозрює, що ці групи несумісні один з одним. Об'єднання груп відбувається швидше на основі систем відносин, ніж на основі принципів. Людина може «відчувати», що з деякими з цих груп «щось не так», але не віддавати собі в цьому звіту на рівні інтелекту. *Тверде Я* схоплює несумісність груп на рівні інтелекту, і рішення приєднатися до них або триматися осторонь - це результат інтелектуального процесу, що складається в ретельному зважуванні всіх переваг і недоліків.

Псевдо-Я - це актор, воно може бути представлено багатьма різними Я. Список ролей великий. Воно може прикинутися більш важливим або менш важливим, більш сильним або слабким, більш привабливим менш привабливим, ніж насправді.

Для більшості людей нескладно визначити явне удавання, але, оскільки кожен з нас є актором тією чи іншою мірою, буває досить важко визначити тонке удавання. Разом із тим хороший актор може бути настільки реалістичним, що без детального знання особливостей функціонування емоційних систем і йому самому, і оточуючим його людям буває просто неможливо розмежувати *тверде Я* і *псевдо-Я*. Це твердження стосується психотерапевтів, фахівців з психічного здоров'я, і дослідників, які можуть спробувати визначити рівень диференціації у себе та інших.

Рівень твердого Я стабільний. Псевдо-Я нестабільне та реагує на безліч різних видів соціального тиску і стимулів. Псевдо-Я створюється за образом і характером системи відносин, і воно є предметом обміну в системі відносин. Кількість *твердого Я* менше, а псевдо-Я набагато більше. У процес злиття залучено саме *псевдо-Я*, і саме воно безліччю способів віддає і запозичує, одержує, обмінює і розмінює частинки Я. При будь-якому обміні людина відриває і віддає частинку самого себе іншій людині, яка приростає рівно на ту ж величину. Кращим прикладом тут служить любов, коли кожен прагне бути таким, яким його хоче бачити інший і, в свою чергу, намагається змінити іншого. Це і є акторська гра і обмін своїми псевдо-Я.

Коли два Я зливаються в Ми, в якому один з партнерів домінує при прийнятті рішень, або бере на себе ініціативу.

Домінуючий набуває додаток до свого Я за рахунок іншого, який стільки ж втрачає. Обмін своїми Я може бути короткочасним, або довготривалим. Запозичення та обміни Я можуть відбуватися автоматично всередині групи, коли емоційний процес завершується тим, що один із учасників взаємодії виявляється в позиції, що зменшує його Я, а інші набувають додаток до своїх Я. Такий обмін своїми псевдо-Я має форму автоматичного емоційного процесу, що виникає в результаті того, що люди постійно маніпулюють один одним, використовуючи слабкості життєвої позиції іншого. Ці обміни можуть бути короткостроковим, наприклад, коли критика з чиеїсь сторони надовго може вибити з нормального ритму життя. Це може бути також і тривалий процес, наприклад, коли один із подружжя з часом настільки втрачає своє Я, що взагалі перестає приймати будь-які рішення, за чим часто слідує колапс і знеособлення, дисфунк-

кція у вигляді психозу, або іншого психічного захворювання. Ці *механізми* набагато менш інтенсивні при високому ступені диференціації або низькому рівні тривожності. Проте процеси передачі та набуття Я в рамках емоційних стосунків настільки складні, а діапазон зрушень за рівнями настільки широкий, що оцінити функціональні рівні диференціації можна лише в процесі тривалого спостереження за індивідом впродовж життєвого шляху.

Особи з низьким рівнем диференціації живуть у світі, де домінують почуття, де неможливо відокремити переживання від фактів. Вони цілком орієнтовані на відносини. На пошук любові і схвалення з боку оточення і на утримання відносин на певному рівні гармонії у них витрачається стільки енергії, що їй вже не залишається на інші життєво важливі цілі. Коли їм не вдається домогтися схвалення, вони можуть припинити будь-які соціальні контакти, або присвятити себе боротьбі з тією системою відносин, від якої їм не вдалося домогтися схвалення. Інтелектуальне функціонування у них заховано настільки глибоко, що вони не можуть сказати: «Я думаю, що ...» - або: «Я вважаю ...» У ситуаціях, де більш доречно було б висловити думку або переконання, вони кажуть: « Я відчуваю, що ... ». Вони вважають більш правдивим і щирим сказати: « Я відчуваю ... », а вираження своєї думки вважають чимось нещирим, брехливим. Важливі життєві рішення вони приймають на основі відчуття, що так «буде правильно»; вони проводять своє життя в щоденній боротьбі за підтримання рівноваги у відносинах або за досягнення стану спокою та звільнення від тривоги. Вони не здатні до постановки довгострокових цілей, крім досить розмитих: «Хочу домогтися успіху, бути щасливим, мати хорошу роботу, відчувати себе захищеним». Вони стають залежні від своїх батьків, а потім шукають інших таких же залежних відносин, з яких вони черпають сили для свого функціонування. Ця група складається з людей, стурбованих збереженням гармонії в своїх залежних позиціях, людей, які переходять із кризи в кризу, і людей, які відмовилися від безуспішних спроб пристосуватися до життя.

Профіль особистості для середніх рівнів диференціації Я характеризує людей, які мають рівень диференціації в середньому діапазоні «від 25 до 50 балів». Вони мають початковий ступінь диференціації емоційної та інтелектуальної систем, при цьому значна *частина Я* виражає себе як псевдо-Я. Життя цих людей теж прямує емоційною системою, але їх життєві стилі більш гнучкі, ніж у що знаходяться на нижчих рівнях диференціації. Ця гнучкість дозволяє побачити більш чітку взаємодію емоційності та інтелекту. Свої почуття вони висловлюють більш відкрито, ніж група з низькою диференціацією. Їх життєва енергія в основному спрямована на оцінку того, що думають про них інші, на пошук друзів і схвалення з боку оточуючих, а не на цілеспрямовану діяльність. Самооцінка залежить від думки оточуючих. Вона може буквально злетіти від коментаря і різко знизитися від почутого критичного зауваження. Навчання в школі орієнтоване на засвоєння правил поведінки і на намагання зробити приємне вчителю, а не на засвоєння знань.

Успіху в суспільному житті вони намагаються досягти за рахунок угоди тим, хто реально може забезпечити їм певний статус в системі відносин, а не за

рахунок конкретних результатів своєї діяльності. Їх псевдо-Я являє собою набір суперечливих принципів, вірувань, філософій та ідеологій. Їм бракує твердого Я, і вони зазвичай кажуть: «Я відчуваю, що ...», коли намагаються висловити філософію свого псевдо-Я. Вони уникають виразів типу: «Я вважаю, що ...», «Я впевнений», вдаючись до авторитету іншої особистості, або до апеляції з іншої галузі знання для утвердження своєї позиції.

Люди із середнім рівнем диференціації найбільш відкриті в прояві своїх почуттів. Орієнтація на відносини робить їх особливо чутливими до інших людей і забезпечує безпосередність при вираженні почуттів. Все своє життя вони прагнуть до ідеальних відносин і емоційної близькості з іншими людьми, до відкритого обміну переживаннями. Перебуваючи в безпосередній емоційній залежності від інших, вони здатні легко зрозуміти їх настрої, міміку і пози, і реагувати на все відкрито, діючи в експресивній або імпульсивній манері. Все своє життя вони прагнуть до ідеальних близьких взаємин. Однак коли ідеальна близькість досягнута, це призводить до майже повного емоційного злиття, на яке вони реагують віддаленням і відторгненням, що може стимулювати наступний цикл зближення. Якщо близькості досягти не вдалося, вони можуть замикатися у собі впадати в депресію або почати шукати близькості в інших відносинах.

Якщо система взаємин не врівноважена, у них можуть виявлятися негативні симптоми і виникати життєві проблеми. Люди з цієї групи досить часто відчувають серйозні труднощі, включаючи повний спектр фізичних захворювань, емоційних розладів і соціальних дисфункцій. Для них характерні такі емоційні розлади як внутрішня невротизація, депресія, порушення характеру і поведінки. Вони вдаються до непомірного вживання алкоголю та медичних препаратів для зняття одномоментного занепокоєння. Соціальні відхилення в цій групі включають різноманітні види імпульсивного й безвідповідальної поведінки.

У людей, чий рівень за шкалою диференціації не перевищує 50 балів, емоційна система наказує інтелектуальній, що думати і що говорити, які рішення приймати в критичній ситуації. Їх інтелектуальна система досить розвинена для прийняття *самостійних* рішень.

Відомо, що емоційна система найчастіше дозволяє ефективно підтримувати спокійний рух по життєвому шляху, але в критичних ситуаціях автоматичні емоційні рішення можуть стати для людини джерелом довготривалих ускладнень. Інтелекту для його “верховенства” над емоційною системою потрібна певна дисципліна, але довгострокова вигода від того варта затрачених зусиль.

У цієї групи осіб **тверде Я** розвинене досить добре. У спокійні періоди вони вдаються до логічного мислення для формування своїх переконань, принципів, вірувань, які потім використовують для придушення емоційної системи в ситуаціях тривоги і паніки. Диференціація між емоціями і інтелектом має багато тонких градацій.

Люди з достатньо високим рівнем диференціації власного Я мають більш сформоване *тверде Я*. Вони здатні до більш вільного життя, включаючи і емоційне життя в рамках емоційної системи. Вони можуть повністю занурюватися в емоційне життя, знаючи, що зможуть в будь-який момент використовувати

своє логічне мислення і, в разі необхідності, вийти із ситуації. У них можуть бути періоди розслаблення, коли вони дозволяють автопілоту емоційної системи повністю керувати ними, але, якщо починає розвиватися несприятлива ситуація, вони можуть змінити її хід, заспокоїтися і уникнути життєвої кризи. Люди із вищим рівнем *диференціації Я* менш орієнтовані на взаємини і більш здатні до досягнення своїх власних цілей. Звичайно, вони віддають собі звіт в існуючій системі відносин, але свій життєвий шлях більшою мірою визначають самі, не покладаючись цілком на думку інших. Вони досить добре усвідомлюють відмінності між емоціями і інтелектом, їм вдається спокійно викладати свої погляди і переконання, не засуджуючи при цьому погляди інших людей. Вони більш точно оцінюють себе по відношенню до інших, не намагаючись прикидатися. У стосунках вони вибирають партнерів з подібним рівнем диференціації, оскільки відчувають емоційну несумісність з життєвим стилем людини, що перебуває на іншому рівні диференціації.

Знижена здатність до інтеграції життєвого досвіду призводить до соціальної дезадаптації. Соціально дезадаптовані особи вкрай недостатньо аналізують свій життєвий досвід і зазвичай нездатні інтегрувати його як складову своєї картини світу. Це пов'язано із відсутністю відчуття себе суб'єктом своєї життєдіяльності, з несформованістю цілепокладання та функцій прогнозу. Особистість, яка не бере на себе відповідальність за події свого життя, не вважає за потрібне й аналізувати те, що відбувається із нею. Водночас, низька здатність до інтеграції власного життєвого досвіду перешкоджає особистісному зростанню, а отже, й унеможлиблює підвищення ступеня соціальної адаптації.

Здатність особистості аналізувати події, що відбуваються із нею, виокремлювати в них свою роль, оцінювати свої дії та дії оточуючих надає їй можливість зробити певні висновки, щоб більше не припускатися помилок, а обирати правильні орієнтири в житті. Саме в цьому полягає *механізм* набуття особистісної зрілості.

Список використаних джерел

1. Грись А. М. Теорія і практика підготовки психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми: монографія / А. М. Грись. – К. : Геопринт, 2013. – 280 с.
2. Стивен М. Джонсон. Психотерапія характеру / М. Джонсон. Стивен – М.: Корвет, 2013 – 352 с.
3. Теория семейных систем Мюррея Боуена: Основные понятия, методы и клиническая практика. 2-е изд. Стереотип. – М.: «Когито-Центр», 2008. – 496 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Gris' A. M. Teorija i praktika pidgotovki psihologiv do roboti z social'no dezadaptovanimi nepovnoolitnimi: monografija / A. M. Gris'. – K. : Geoprint, 2013. – 280 s.
2. Stiven M. Dzhonson. Psihoterapija haraktera / M. Dzhonson. Stiven – M.: Korvet, 2013 – 352 s.
3. Teorija semejnyh sistem Mjurreja Bouena: Osnovnye ponjatija, metody i klinicheskaja praktika. 2-e izd. Stereotip. – M.: «Kogito-Centr», 2008. – 496 s.

Grys A.M. The structure and interconnection in the system of ‘The image I and character’ as psychological mechanisms of socialization of individuals with deviant behavior. The article is a logical continuation of previous scientific researches in the context of determination of psychological adaptation mechanisms of underage people related; it is forwarded on deep study of theoretical and applied aspects of the model, developed by the author, of deviants' adaptation to the contemporary socio-cultural environment. The article is devoted to coverage of the structure and

functional relationships in of the components of the “self-image and personal traits” adaptation model in health and psychopathology that can become a reference for understanding of psychological mechanisms of re-socialization of people with deviant behaviour. Disclosure of functional mechanisms of relationships between self-image and personal traits will help to clarify a depth of personality disorders of minors with deviant behaviour and to facilitate selection of adequate psychological tools to work with them. Applicability of psychological theories in practice of psychological support is discussed.

Possibility to use the "Stern self" concept in the structure of personal traits is substantiated, it should be developed, because it allows such a person in his/her quiet periods to think logically, to form his/her beliefs, principles that are then used to understand his/her own emotional system in situations of anxiety and panic. Differentiation between emotions and intellect has many fine gradations, so it is important for a psychologist to define this feature of each client.

Keywords: self-image, personal traits, deviant behaviour, psychological support, re-socialization.

УДК 159.9:316.6

Данилюк І.В., Курапов А.О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ АКУЛЬТУРАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Данилюк І.В., Курапов А.О. Психологічні чинники вибору стратегії акультурації в юнацькому віці. У статті розкрито залежності вибору стратегій акультурації студентів, що навчаються за кордоном, окреслено можливі варіанти та прогнози вибору стратегій, залежно від психологічних чинників, зокрема рівня тривоги та депресії, вираженості нейротизму та психотизму, екстравертованості-інтравертованості, темпераменту.

Ключові слова: акультурація, юнацький вік, стратегії акультурації, акультураційний стрес, адаптація, міжкультурна психологія.

Данилюк І.В., Курапов А.А. Психологические факторы выбора стратегии аккультурации в юношеском возрасте. В статье описаны зависимости выбора стратегий аккультурации студентов, которые обучаются за рубежом, показаны возможные варианты и прогнозы выбора стратегий, в зависимости от психологических факторов, в частности, выраженности тревоги и депрессии, выраженности нейротизма и психотизма, экстравертированности-интравертированности, темперамента.

Ключевые слова: аккультурация, юношеский возраст, стратеги аккультурации, аккультурационный стресс, межкультурная психология.

Вступ. У п'ятдесятих роках ХХ століття міжнародна освіта розглядалась як частина післявоєнного відновлення і як частина дипломатичних інтересів великих донорів, тобто країн, які надавали місця в університетах і стипендії учням із-за кордону. Критерії, за якими оцінювалася міжнародна освіта, відображали ці цілі. Таким чином, у фокусі більшості досліджень були атитюди, які сформувалися в іноземних студентів під час їх перебування за кордоном до місцевого населення, західних ідей та життя в цілому. Це породило безліч теоретичних пошуків, позбавлених практичної користі. Цьому аспекту було присвячено багато досліджень. Сучасні дослідники, зокрема Д.Беррі, Т.Стефаненко, Н.Лебедева, М.Пірен, С.Єніколопов, О.Шлягіна, Ю.Платонов, В.Крисько, С.Баклушинский, Н.Орлова входження індивіда в нову для нього культуру, що супроводжується зміною його ціннісних орієнтацій, рольової поведінки, соціальних установок розглядають як психологічну акультурацію. Вже протягом 17 років програма студентського